

КОЛЕКТИВНА ОБОРОНА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: МІФ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ?

Мусієнко А.О.

аспірантка кафедри права Європейського Союзу
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Успіх європейської інтеграції, пов'язаний з реалізацією Договору про Європейське співтовариство вугілля і сталі, надихнув держави-засновниці на наступний крок – інтеграцію в оборонній і політичній сфері, про що свідчить розробка проєкту Договору про європейське оборонне співтовариство і проєкту Договору про європейське політичне співтовариство. Однак, через позицію Франції, яка боялася втратити суверенітет або реалізацію суверенних прав в ключових сферах державно-правового життя, створення об'єднаної Європи не тільки як економічного, але й воєнно-політичного утворення, що спирається на власну армію, зазнали поразки [1; 5].

До питання воєнно-політичної інтеграції об'єднана Європа повернулася лише наприкінці ХХ ст. Основи політичного союзу, що створює спільну зовнішню та безпекову політику, а також робить перші кроки до формування спільної політики оборони, були закладені Маастрихтським договором про Європейський Союз (1992 р.) [4]. Запуск Європейської політики безпеки та оборони (ЄПБО) було здійснено під час саміту Європейської ради у Кельні (1999 р.). У 2002 р. було підписано домовленості «Берлін плюс», які дозволили використовувати структури, механізми та засоби НАТО для виконання місій ЄПБО. У 2003 р. Європейський Союз ухвалив першу стратегію європейської безпеки, а у 2004 р. було створено Європейське оборонне агентство для надання допомоги державам-членам та Європейській раді у покращенні європейського оборонного потенціалу в галузі кризового управління та підтримки ЄПБО.

Лісабонський договір, який набув чинності у 2009 р., по-перше, закріпив принцип солідарності на випадок військової агресії проти одного з членів ЄС (§7 ст. 42 ДЕС), а, по-друге, трансформував ЄПБО у «Загальну безпекову та оборонну політику». У 2013 р. Європейська рада провела дебати з оборони та визначила пріоритетні заходи з метою зміцнення співробітництва, а саме: підвищення ефективності, наочності та впливу загальної політики безпеки та оборони; посилення розвитку потенціалу; зміцнення європейської оборонної промисловості.

На тлі російської агресії проти України у 2016 р. було презентовано глобальну стратегію Європейського Союзу, яка містила стратегічне бачення ролі ЄС у світі, а також підписано спільну декларацію про співпрацю між ЄС та НАТО. На саміті у Братиславі у вересні 2016 р. ЄС вирішив надати новий імпульс зовнішній безпеці та обороні Європи шляхом зміцнення співробітництва ЄС у цій галузі. Для цього він затвердив план реалізації безпеки та оборони та закликав до швидких дій щодо зміцнення співробітництва ЄС-НАТО. У 2017 р. Рада приймає висновки з безпеки та оборони в контексті Глобальної стратегії ЄС, а також погоджується з необхідністю розпочати інклюзивну та амбітну Постійну структуровану співпрацю (PESCO) для зміцнення безпеки та оборони в Європі. У 2018 р. ЄС та НАТО підписують нову спільну декларацію, в якій було викладено спільне бачення того, як вони діятимуть разом проти загроз їхній спільній безпеці.

У 2022 р., після початку нового раунду агресії росії проти України, Європейська

рада схвалила Версальську декларацію, в якій підтвердила рішучість взяти на себе велику відповідальність за безпеку ЄС та дотримуватися стратегічної лінії дій у сфері оборони. Рада у свою чергу затвердила Стратегічний компас, який є амбітним планом дій зі зміцнення політики безпеки та оборони ЄС до 2030 року. У 2023 р. Рада затвердила нові правила, що стимулюють спільні закупівлі в оборонній промисловості ЄС.

Попри всі активні кроки ЄС по формуванню спільної політики безпеки і оборони російська агресія проти України продемонструвала, в якому незадовільному стані знаходиться оборона і військово-промисловий комплекс ключових держав-членів ЄС і наскільки вразливою опиниться об'єднана Європа без допомоги НАТО, а фактично – США, Великої Британії і Туреччини.

Попри зміни, передбачені Лісабонським договором, європейська оборона переважно сприймається лише як видимість, тоді як єдина реальність – це колективна оборона в рамках НАТО. Таке бачення проблеми зумовлене тим, що навіть сам Європейський Союз розглядає свою оборонну політику як інтегровану та підпорядковану НАТО. Спільна європейська політика безпеки та оборони та плани створення європейської армії – це, на думку багатьох експертів, не що інше, як міф. Сучасний Європейський Союз не має автономного оборонного потенціалу [2]. На тлі російської агресії проти України та загострення відносин Росія-НАТО повернення до практики розміщення американських військових баз на території держав-членів ЄС є наочним підтвердженням цієї тези¹. При цьому перевагу колективній обороні в рамках НАТО і розміщенню воєнних баз на своїй території надають насамперед держави-члени ЄС², розташовані на кордоні з росією, яка розглядається як головна загроза безпеці в Європі [6].

Амбіції європейських політиків³, зокрема президента Франції Е. Макрона, щодо створення оборонної Європи, яка б «доповнювала НАТО» як одного з головних стовпів політичного перезапуску ЄС у напрямі федералізації Європи, або навіть замінювала б НАТО, не знаходить сьогодні підтримки серед усіх держав-членів ЄС [7], а тому їх реалізації є проблематичною або принаймні затягнеться у часі, зважаючи на те, що з моменту висловлення ініціативи Е. Макрона в 2017 р.⁴ Європейський Союз не досяг значного прогресу на шляху побудови спільної оборонної політики, як і досягнення Європейської стратегічної автономії, під якою прийнято розуміти можливість Європейського Союзу спільно з державами-членами самостійно

¹ Станом на 2023 р. на території 15 держав-членів ЄС розміщувалося 29 з 35 стратегічних об'єктів НАТО в Європі. На фоні російської агресії проти України повинні з'явитися нові бази НАТО в Литві, Румунії. Угода про співробітництво в галузі оборони, підписана в 2023 р. між Вашингтоном та Гельсінкі, надасть американським силам доступ до 15 об'єктів та дозвол зберігати обладнання та зброю на фінській землі. У свою чергу Швеція та США підписали угоду, яка надає військовим США доступ до 17 шведських баз.

² Мова йде про держави-члени ЄС як Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Польща, Румунія, Угорщина, Фінляндія та Швеція.

³ У 2018 р., напередодні британського референдуму по Brexit [3] група європейських інтелектуалів з Інституту Жака Делора (Ж. Делор, А. Віторіно, П. Ламі, Е. Леттой і І. Бертончіні) підписали Послання, в якому закликали європейців: 1) помістити колективну безпеку за основу європейського будівництва; 2) сприяти використанню європейських інструментів колективної безпеки; 3) зміцнити європейську архітектуру колективної безпеки. Їх висновок полягає в тому, що всі країни ЄС покликані зробити свій внесок у зміцнення європейської колективної безпеки, включаючи Велику Британію [9].

⁴ Першим ключем до досягнення європейського суверенітету була побудова Європи, яка гарантує безпеку у всіх її вимірах («що стосується оборони, Європа повинна озброїтися спільними силами втручання, спільним оборонним бюджетом і загальною доктриною для дій. Ми повинні сприяти якнайшвидшому створенню Європейського фонду оборони і постійному структурованому співробітництву та доповнювати їх ініціативою європейського втручання, яка дозволить нашим збройним силам краще інтегруватись на всіх етапах») [8].

визначати власні пріоритети, відповідно до яких приймати рішення і реалізовувати їх в сфері зовнішньої політики, безпеки і оборони [10].

Список використаних джерел:

1. Архітектура європейської безпеки: історія становлення і розвитку: монографія: у 2 ч. / за наук. ред. професорів А. П. Гетьмана, І. В. Яковюка. Харків: Право, 2020. Ч.1. Від Давнього Риму до Другої світової війни. 180 с.
2. Яковюк І. В., Білоусов Є. М. Національна безпека України в умовах нових викликів європейській та євроатлантичній солідарності: монографія. Харків: «ФО-П Рубан В.В.», 2022. 148 с.
3. Яковюк І. В. Brexit: причини і наслідки британського референдуму. Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики: зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 трав. 2016 р. Харків, 2016. С. 25–29.
4. Яковюк І. В. Історичні передумови і основні етапи європейської інтеграції. Вісник Академії правових наук України. 2003. № 4. С. 82–92.
5. Яковюк І. В., Орловський Р. Р. Європейське оборонне співтовариство: витоки становлення інтеграції в оборонній сфері. Проблеми законності. 2017. №. 139. С. 264–277.
6. Яковюк І. В., Шестопа С. С. (2018). Правове регулювання політики національної безпеки країн Балтії в контексті еволюції стратегічних концепцій НАТО. Проблеми законності. № 143. 217–228. DOI: 10.21564/2414-990x.143.148488.
7. Défense européenne ou sécurité collective. URL: https://www.pcf.fr/d_fense_europ_enne_ou_s_curit_collective#:~:text=L'Union%20europ%C3%A9enne%20doit%20%C3%A9laborer,souverainet%C3%A9%20d%C3%A9mocratique%20et%20leur%20ind%C3%A9pendance.
8. Initiative pour l'Europe - Discours d'Emmanuel Macron pour une Europe souveraine, unie, démocratique. 26 septembre 2017. URL: <https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2017/09/26/initiative-pour-l-europe-discours-d-emmanuel-macron-pour-une-europe-souveraine-unie-democratique>.
9. L'UE et notre Securite Collective: plus forts ensemble! 15.01.2018. URL: <https://institutdelors.eu/publications/lue-et-notre-securite-collective-plus-forts-ensemble/>.
10. Yakoviyk I. V., Tragniuk O. Y., Boichuk D. S. Strategic autonomy of the European Union: on the way to “European Sovereignty” in defense? Проблеми законності. 2020. Вип. 149. С. 223–242. doi: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.149.199902>.